

ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના આત્મવિશ્વાસનો અભ્યાસ

ડિમ્પલ પટેલ

એમ. ફિલ સ્કોલર,

ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ એજ્યુકેશન,

ગણપત યુનિવર્સિટી, ખેરવા જી. મહેસાણા

૧. પ્રસ્તાવના

માનવ વ્યવહારના અધ્યયન ક્ષેત્રમાં કિશોરાવસ્થાના વિદ્યાર્થીઓનું ખુબ જ મહત્વ છે. આ ઉંમર ન તો બાલ્યાવસ્થાથી હોય છે ન તો પુખ્તાવસ્થાની હોય છે. આ અવસ્થામાં વિદ્યાર્થી શારીરિક, માનસિક અને ભાવાત્મક દૃષ્ટિએ પૂર્ણ થવા માટે પ્રયત્ન કરે છે.

આજનો યુગ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીનો યુગ છે. આ યુગ સાથે કદમ મિલાવીને ચાલવા માટે વ્યક્તિઓને ઊંચું માનસિક સ્વાસ્થ્ય વૈજ્ઞાનિક વલણ અને આત્મવિશ્વાસની જરૂર પડે છે. આજે તે જ વ્યક્તિ ઊંચું સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે જેઓ એ વૈજ્ઞાનિક વિચારધારા અપનાવી છે. ભારત દેશ પણ વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણના આધારે ઘણી પ્રગતિ કરી છે. અમેરિકાના રાષ્ટ્રપતિ શ્રીમાન બરાક ઓબામા એ પણ કહ્યું છે તથા એ વાતનો સ્વીકાર કરતા તેઓ કહે છે શિક્ષણ અને ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રમાં ભારત અમારાથી આગળ છે.

જવાહરલાલ નહેરુએ આ વાતને મહત્વ આપ્યું છે કે વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ દ્વારા ભારત જેવા દેશ ઘણી ઉન્નતિ કરી શકે છે. આવા દેશો સમગ્ર વિશ્વમાં પોતાનો હક જમાવી પોતાનો વિકાસ કરી શકે છે. સમાજની પ્રગતિનો દર નિભાવવા માટે જાળવી રાખવા માટે આધુનિક સમાજમાં બુદ્ધિનો વિકાસ ઝડપી અને અગત્યનો થઈ રહ્યો છે. જીવનનું કોઈપણ વર્તુળ ભલે તે શિક્ષણ અથવા સામાજિક કે ભૌતિક વિજ્ઞાન, સાહિત્ય અથવા કલા વગેરે ક્ષેત્રો હોય તો પણ તે બુદ્ધિની અસર પામ્યા વિના રહ્યા નથી.

દુનિયાના પ્રખ્યાત કવિઓ, વૈજ્ઞાનિકો, માનશાસ્ત્રીઓ અને રાજકારણીઓ વગેરેની સફળતાનું કારણ માત્ર અને માત્ર બુદ્ધિ અને પોતાના આત્મવિશ્વાસ છે. જીવન પડકારોથી ભરપુર છે. બુદ્ધિ અને આત્મવિશ્વાસ પુરા માનવી આ પડકારોનો સામનો કરવા માટે તૈયાર થાય છે અને આ આશ્ચર્યા સફળતા પૂર્વક સ્વીકારે છે. આપણે વ્યક્તિના આનુવંશિક તત્વોને બદલી શકતા નથી. આત્મવિશ્વાસને પણ સફળતા સાથે સંબંધ છે.

આત્મવિશ્વાસ અભિગમ વ્યક્તિની માન્યતા વિશ્વાસ વ્યક્તિના વિચારોને આગળ લઈ જવામાં મદદ કરે છે. સાથે સાથે એ પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે સફળતા સાથે વધતો આત્મવિશ્વાસનો અર્થ એ છે કે વ્યક્તિમાં સફળતા સાથે એ તત્વોનો વિકાસ થાય. એવું જોવા મળ્યું છે કે બાળક જ્યારે પોતાને સક્ષમ

આત્મવિશ્વાસ અને પુરતો મહત્વને સમજે છે ત્યારે તે બાળક કે વિદ્યાર્થી શૈક્ષણિક ઉચ્ચ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે.

૨. સંશોધનના હેતુઓ

પ્રસ્તુત સંશોધનના હેતુઓ નીચે મુજબ હતા.

૧. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિના સ્તરનો અભ્યાસ કરવો.
૨. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓના આત્મવિશ્વાસનો અભ્યાસ કરવો.
૩. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના આત્મવિશ્વાસનો અભ્યાસ કરવો.
૪. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા છોકરાઓ અને છોકરીઓના આત્મવિશ્વાસનો અભ્યાસ કરવો.
૫. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના ગ્રામ્ય વિસ્તાર અને શહેરી વિસ્તારના ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના આત્મવિશ્વાસનો અભ્યાસ કરવો.

૩. અભ્યાસના ચલ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ ચલો નીચે મુજબ હતા.

ક્રમ	ચલ	ચલના પ્રકાર	કક્ષા
૧	વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ	સ્વંત્ર ચલ	ઉચ્ચ – નિમ્ન
૨	જાતિ		છોકરાઓ– છોકરીઓ
૩	વિસ્તાર		ગ્રામ્ય-શહેરી
૪	આત્મવિશ્વાસ	પરંત્ર ચલ	
૫	ધોરણ-૧૧ ના સામાન્ય પ્રવાહના વિદ્યાર્થીઓ	અંકુશિત ચલ	

૪. ઉત્કલ્પનાઓ

- Ho₁** ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના આત્મવિશ્વાસના સરાસરી પ્રાપ્તિઓમાં સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₂** ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા છોકરાઓના આત્મવિશ્વાસના સરાસરી પ્રાપ્તિઓમાં સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₃** ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતી છોકરીઓના આત્મવિશ્વાસના સરાસરી પ્રાપ્તિઓમાં સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₄** ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના ઉચ્ચ વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા છોકરાઓ અને છોકરીઓના આત્મવિશ્વાસના સરાસરી પ્રાપ્તિઓમાં સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₅** ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા છોકરાઓ અને છોકરીઓના આત્મવિશ્વાસના સરાસરી પ્રાપ્તિઓમાં સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

૫. અભ્યાસનું મહત્વ

- પ્રસ્તુત સંશોધન દ્વારા ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓના ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓનો આત્મવિશ્વાસ જાણી શકાય છે.

- પ્રસ્તુત સંશોધન દ્વારા ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓનો આત્મવિશ્વાસ આધારિત તેઓ કેવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ કરે છે તેમજ તેઓની આગવી ક્ષમતાઓ વિશે જાણી શકાય છે.
- પ્રસ્તુત સંશોધન આધારિત વિદ્યાર્થીઓની ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ આધારિત યોગ્ય માર્ગદર્શન પુરુ પાડી શકાય છે.
- આથી ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ અને તેઓનો આત્મવિશ્વાસ જાણવા આ વિષયની પસંદગી કરવામાં આવી છે.

૬. અભ્યાસનું ક્ષેત્ર

પ્રસ્તુત સંશોધન ઉચ્ચ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના આત્મવિશ્વાસનો અભ્યાસ હોવાથી આ અભ્યાસનું ક્ષેત્ર શિક્ષણનું મનોવિજ્ઞાન ગણાશે.

૭. વ્યાપવિશ્વ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં વ્યાપવિશ્વ તરીકે શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ દરમિયાન અભ્યાસ કરતાં મહેસાણા જિલ્લાની ગુજરાતી માધ્યમની ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના ધોરણ ૧૨ના સામાન્ય પ્રવાહના વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

૮. નિદર્શ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં મહેસાણા જિલ્લામાં આવેલી ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓની યાદચ્છિક રીતે ૩ શાળાઓ પસંદ કરવામાં આવી છે. જેમાં ગ્રામ્ય વિસ્તારની ૨ અને શહેરી વિસ્તારની ૧ શાળાનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં નમૂના તરીકે ૨૦૦ વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.

૯. સંશોધન પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત સંશોધનએ સર્વેક્ષણ પદ્ધતિથી હાથ ધરવામાં આવ્યું છે.

૧૦. ઉપકરણ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં માહિતી એકત્રીકરણ માટે સ્વરચિત વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ માપદંડ અને આત્મવિશ્વાસ સંશોધનિકાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

૧૧. માહિતીનું પૃથકરણ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રાપ્ત માહિતીનાં વિશ્લેષણ અને અર્થઘટન કરવા માટે ટી-ટેસ્ટના આધારે વિશ્લેષણ તથા અર્થઘટન કરવામાં આવેલ છે.

૧૨. તારણો

પ્રસ્તુત અભ્યાસના તારણો નીચે મુજબ છે.

- નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ કરતાં ઉચ્ચ વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓમાં આત્મવિશ્વાસનું પ્રમાણ વધારે જોવા મળે છે.
- નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા છોકરાઓ કરતાં ઉચ્ચ વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા છોકરાઓમાં આત્મવિશ્વાસનું પ્રમાણ વધારે જોવા મળે છે.

- નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતી છોકરીઓ કરતાં ઉચ્ચ વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતી છોકરીઓમાં આત્મવિશ્વાસનું પ્રમાણ વધારે જોવા મળે છે.
- ઉચ્ચ વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતી છોકરીઓ અને ઉચ્ચ વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા છોકરાઓમાં આત્મવિશ્વાસનું પ્રમાણ સમાન જોવા મળે છે.
- નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતા છોકરાઓ અને નિમ્ન વૈજ્ઞાનિક મનોવૃત્તિ ધરાવતી છોકરીઓમાં આત્મવિશ્વાસનું પ્રમાણ સમાન જોવા મળે છે.

૧૩. ઉપસંહાર

શિક્ષણ ક્ષેત્રમાં હાથ ધરવામાં આવતા સંશોધનો હંમેશા શિક્ષણને નવી દિશા આપે છે. વળી, સંશોધન એ શિક્ષણમાં દરેક સ્તરે ઉપયોગી નિવડે છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં અભ્યાસના ઉદ્ભવથી શરૂ કરીને અભ્યાસનાં તારણો સુધીની અભ્યાસની બાબતને આવરી લેવામાં આવી છે. આ ઉપરાંત પ્રાપ્ત માહિતીને આધારે મેળવેલ તારણો પરથી સુચનો ભાવિ સંશોધનની નોંધ પણ કરવામાં આવી છે.

સંદર્ભસૂચિ

૧. George, J. Mouley (1964). The Science of Educational Research. New Delhi: Euresia Publishing house, P.No.482.
૨. ઉચાટ, ડી.એ. (૨૦૦૯). શિક્ષણ અને સામાજિક વિજ્ઞાનોમાં સંશોધનનું પદ્ધતિ શાસ્ત્ર, અમદાવાદ: સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રા.લિ.
૩. દેસાઈ, કે. જી. અને શાહ આર. પી.(૨૦૦૦). શૈક્ષણિક પરિભાષા અને વિભાવના.(દ્વિતીય આવૃત્તિ). અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.
૪. પટેલ, આર. એસ. (૨૦૦૯). શૈક્ષણિક સંશોધન માટે આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓ.(દ્વિતીય આવૃત્તિ). અમદાવાદ: જ્ય પ્રકાશન.
૫. ભગવતસિંહજી, (૨૦૦૦). ભગવદ્દો મંડલ (ભાગ-૭). રાજકોટ પ્રવિણ પ્રકાશન પ્રા.લિ.
૬. શાહ, દીપિકા ભદ્રેશ. (૨૦૦૪). શૈક્ષણિક સંશોધન,(પ્રથમ આવૃત્તિ). સુરત: વીરનર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી. પ્રકાશક આર.પી. ગુપ્તા.